

Havsplaneringsprojekt

Erfarenheter från Plan Bothnia och BaltSeaPlan

Havsplaneringsprojekt

Erfarenheter från Plan Bothnia och BaltSeaPlan

Eva Rosenhall

Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:3

Havs- och vattenmyndigheten
Datum: 2013-02-15

Ansvarig utgivare: Björn Risinger
ISBN 978-91-87025-27-3

Havs- och vattenmyndigheten
Box 11 930, 404 39 Göteborg
www.havochvatten.se

Förord

Ökande anspråk på havet och miljötillståndet ställer krav på planering av hur havet ska nyttjas nu och i framtiden. Ett ramverk för havsplanering utarbetas inom EU och i Sverige färdigställs för närvarande en ny havsplaneringslagstiftning. Havs- och vattenmyndigheten arbetar med att lägga grunden för en bred havsplaneringsprocess som ska involvera många intressenter på lokal, regional, nationell och internationell nivå. Havsplanering är ett relativt nytt planeringsområde och befinner sig under uppbyggnad i Sverige. Genomförda havsplaneringsprojekt kan tjäna som exempel och tillföra kunskap inom området.

Havs- och vattenmyndigheten fick i ett tillägg till regleringsbrevet för 2012 i uppdrag att uppmärksamma och vidareutveckla resultatet av utförda havsplaneringsprojekt, i synnerhet gränsöverskridande projekt som Plan Bothnia med flera. I samband med genomförandet av uppdraget utarbetades den här rapporten. Den är en sammanställning av erfarenheter från Plan Bothnia och BaltSeaPlan som belyser frågeställningar av vikt i den svenska havsplaneringsprocessen. Emellertid är det en översiktlig beskrivning av projekten och ett urval av diskussionsfrågor, som varken gör anspråk på att inkludera alla de aspekter av planering som projekten har omfattat eller alla betydelsefulla frågor i det svenska perspektivet.

Ingemar Berglund, chef Planeringsavdelningen, februari 2013

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	5
Havsplanering i Sverige	5
Erfarenhetsuppbyggnad.....	6
PLAN BOTHNIA.....	9
Beskrivning av projektet.....	9
Gränsöverskridande havsplanering mellan Sverige och Finland	9
Planering	10
Nulägesbeskrivning.....	10
Pilotplan	10
Reflektioner från projektet	13
Kommentarer av externa experter	13
BALTSEAPLAN.....	16
Beskrivning av projektet.....	16
Gränsöverskridande havsplanering mellan Östersjöländer	16
Planering	18
Policyer	18
Centrala principer för BaltSeaPlan	19
Sektorsintressen	20
Underlag	20
Fiske	21
Intressentmedverkan.....	21
IAKTTAGELSER FÖR DEN SVENSKA HAVSPLANERINGEN	23
REFERENSER.....	27

Inledning

Havsplanering i Sverige

Havs- och vattenmyndigheten förbereder för närvarande den kommande havsplaneringen i Sverige. Syftet med havsplaneringen är att bidra till hållbar utveckling och utgångspunkten är att värna och förbättra havsmiljön samtidigt som viktiga näringsintressen och allmänna samhällsintressen tillgodoses.

Havsplaneringsutredningen har presenterat två delutredningar, *Planering på djupet* och *Kunskap på djupet*. Utifrån utredningens förslag bereds för närvarande i regeringskansliet en ny lagstiftning som förväntas träda i kraft under 2013.

Flera länder inom EU arbetar aktivt med havsplanering och inom unionen förbereds ett förslag till lagstiftning för havsplanering, som grundar sig i aktuella planeringsinsatser för europeiska havsområden. I Sverige ska det upprättas en havsplan för vart och ett av de tre havsområdena Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet, vilket innebär att tre parallella havsplaneringsprocesser kommer att äga rum.

Utgångspunkter för svensk havsplanering

En arbetsplan har utarbetats för den svenska havsplaneringens underlags- och programskede. I arbetsplanen har några viktiga utgångspunkter formulerats:

Ekosystemansatsen

Den svenska havsplaneringen ska baseras på ekosystemansatsen som har sitt ursprung i FN:s konvention om biologisk mångfald. I havsplaneringen ses ekosystemansatsen som en strategi för bevarande, hållbart nyttjande och rättvis fördelning av naturresurser. Dess tillämpning ska säkerställa att användningen av ekosystemen sker inom ramarna för deras gränser.

Integrerade konsekvensbedömningar

Havsplaneringen kommer att genomföras med integrerade konsekvensbedömningar med avseende på miljö och samhällsekonomi. Integrering av konsekvensbedömningar betyder att det ska finnas en tydlig växelverkan mellan planarbete och konsekvensbedömningar. De ska vara med från början och ingå i processen så att bedömningsarbetet påverkar havsplanernas innehåll.

Kommunikation och samverkan

Havsplaneringen berör många och ställer höga krav på kommunikation och samverkan mellan ingående aktörer för att få fram väl underbyggda och förankrade havsplaner. Kommunikation kommer att ske på alla nivåer; internationellt, nationellt, regionalt och lokalt.

Kvalitetssäkring av process och dokument

Ett system för svensk havsplanering kommer att byggas upp under den första havsplaneringsprocessen. Processen kommer att ta lång tid och den ska upprepas efter flera år. Underlagsmaterial måste vara tillförlitligt och tillgängligt. Höga krav ställs på kvalitetssäkring av både processen och de underlag som kommer att ligga till grund för havsplanerna.

Föreskrifter till havs

FN:s havsrättskonvention (United Nations Convention on the Law of the Sea, UNCLOS, 1994) reglerar uppdelning och nyttjande av världshavet. Både kuststaters suveräna rättigheter och det fria nyttjandet av havet regleras, t. ex. navigations- och passagerättigheter. Gränsdragningar utifrån en definierad baslinje stammar från konventionen. Sverige ratificerade havsrättskonventionen 1996 och reglerar bestämmelserna om havsrätten i *Lag om Sveriges sjöterritorium, Lag om Sveriges ekonomiska zon, samt Lag om kontinentalsockeln* m. fl.

Helsingforskonventionen är en regional miljöskyddskonvention för Östersjöområdets marina miljö. *Helcom* är kommissionen som har tillsatts för genomförandet av konventionen. *Ospar* är en konvention för skydd av den marina miljön i Nordostatlanten och den omfattar nordöstra Atlanten inklusive Nordsjön, Skagerrak och delar av Kattegatt. *Esbokonventionen* är en konvention om miljökonsekvensbeskrivningar i ett gränsöverskridande sammanhang.

Ramdirektivet för vatten, *Vattendirektivet*, som antogs av EU år 2000 är ett ramverk för skydd av allt inlands-, kust- och grundvatten, med slutmålet att alla Europas vattenområden ska uppnå god vattenstatus till år 2015.

Havsmiljödirektivet är en EU-gemensam strategi om havet med målet att EU:s marina ekosystem ska ha en god miljöstatus senast år 2020. Direktiven överlappar varandra i området från kustlinjen och en nautisk mil ut från baslinjen.

EU:s naturvårdsdirektiv, *Fågeldirektivet* och *Art- och habitatdirektivet*, började gälla i Sverige vid inträdet i EU. Det ekologiska nätverket Natura 2000 utgör en del av Art- och habitatdirektivet. I Sverige finns runt 300 områden i havet som är rapporterade som Natura 2000-områden.

Erfarenhetsuppbyggnad

Jämfört med landplanering är havsplanering ett relativt nytt planeringsområde. Havet har nyttjats i alla tider, men genom havsplanering tillhandahålls ett ramverk för att hantera och samordna nutida och framtida användning. Utanför Europa bedrivs havsplanering på flera håll i världen, bland annat i Australien, USA och Kanada, men drivkrafter och utgångspunkter för planeringen skiljer sig delvis åt både inom och utanför Europa. Svenska havsområden har utgjort del i ett par havsplaneringsprojekt och flera andra projekt pågår för närvarande.

Genom projekten utvecklas kunskap för hur havsplaneringsprocesser kan drivas och vad som bör ingå, men även praxis för hur havsplanering ska gå till.

I det uppbyggnadsskede som den svenska havsplaneringen befinner sig finns det anledning att undersöka olika projekt och dra nytta av förvärvade erfarenheter.

Projektspråk för EU-projekten är engelska och rapporter som beskriver dem är författade på engelska. Genom den här sammanställningen på svenska blir erfarenheter mer tillgängliga för de som är intresserade av havsplanering i ett svenskt sammanhang. Emellertid utgör sammanställningen ingen fullständig beskrivning av projektens olika delar, utan består endast av ett urval av relevanta aspekter, delvis utifrån det skede som svensk havsplanering befinner sig i för tillfället.

Valda projekt

För den här erfarenhetssammanställningen har Plan Bothnia och BaltSeaPlan valts ut, båda genomförda gränsöverskridande projekt som Sverige har deltagit i. Plan Bothnia omfattar planering av Bottenhavet och har utförts gemensamt mellan Sverige och Finland. BaltSeaPlan som genomfördes mellan sju Östersjöländer omfattar många aktiviteter samt havsplanering i åtta pilotområden. Andra exempel på pågående eller avslutade havsplaneringsprojekt är:

Hav möter Land

Pågående projekt mellan Sverige, Norge och Danmark som hanterar klimatförändringar, vattenförvaltning, havsplanering, båtliv, miljöövervakning m.m.

Marmoni

Pågående projekt mellan Lettland, Estland, Finland och Sverige. Projektet är ett samarbete mellan forskare och förvaltning med metoder för marin miljöövervakning som fokus. Det svenska studieområdet är Hanöbukten.

Mesma

Pågående projekt mellan 21 partners i både norra och södra Europa. Projektet syftar till att ta fram integrerade förvaltningsverktyg för övervakning, utvärdering och implementering för rumsligt förvaltade marina områden.

PartiSEApate

Pågående projekt mellan Polen, Lettland, Litauen, Sverige, Tyskland och Norge. Projektet fokuserar styrning och policyfrågor inom havsplanering.

SeaGIS

Pågående projekt mellan Sverige och Finland. Projektet syftar till att ta fram ett ökat kunskapsunderlag för maritim planering i havsområdet Kvarken.

Balance

Avslutat projekt mellan 26 partners i nio Östersjöländer samt Norge. Projektet hanterade många aspekter av havsförvaltning och havsplanering, samt omfattade fyra gränsöverskridande pilotområden, i syfte att främja hållbar utveckling av det marina ekosystemet.

Maspnose

Avslutat projekt mellan Nederländerna, Tyskland, Danmark och Belgien. Projektet omfattade två konkreta gränsöverskridande fallstudier för havsplanering i Nordsjön, Thornton Bank och Dogger Bank.

Prehab

Avslutat projekt mellan Sverige, Finland och Litauen. Projektet syftade till att utveckla storskaliga modeller för påverkan på växt- och djurliv vid exploatering av Östersjöns kuster.

Plan Bothnia

Beskrivning av projektet

Beskrivningen nedan av projektet Plan Bothnia baseras på läsning av rapporten *Planning the Bothnian Sea* från april 2012.

Gränsöverskridande havsplanering mellan Sverige och Finland

Plan Bothnia är ett EU-finansierat pilotprojekt för gränsöverskridande havsplanering mellan Sverige och Finland, med Helcom som ansvarig organisation (Lead Partner). De andra deltagande organisationerna är Vasab, Nordregio, Boverket, Centre for Maritime Studies, SLU och SYKE. Planeringen täcker Bottenhavets vattenområde mellan länderna; territorialhaven utanför baslinjerna samt de ekonomiska zonerna. Förutom havsområdet beskrivs även kustzon, strandlinje, samt aktiviteter på land som industri och handel m.m. De två ländernas planeringssystem beskrivs samt hur havsplanering hanteras eller planeras att hanteras i respektive land. En pilotplan för havsplanering presenteras för Bottenhavet, med siktet ställt 15 år fram i tiden. Pilotprojektet har genomförts gemensamt av tjänstemän och forskare i Sverige och Finland. Se projektets hemsida samt Helcoms sida för data och kartservice:

www.planbothnia.org

www.maps.helcom.fi

Utgångspunkter för projektet

I Sverige och Finland täcks hela territorialhavet in av befintlig lagstiftning för landplanering, men inget av länderna har planerat den ekonomiska zonen. Anspråken på havet är av gränsöverskridande karaktär och utgångspunkten för projektet är att gemensam planering av havet bör vara mer effektiv än planering som utförs enskilt av olika länder. I projektet har man försökt presentera en balans mellan olika perspektiv och motstående intressen. Projektet ska ses som ett försök att stimulera fortsatt debatt.

Planeringen syftade inte till att utarbeta en havsplan för politiskt antagande. Plan Bothnia genomfördes som ett test av gränsöverskridande havsplanering som ett bidrag i utvecklingen av den europeiska havsplaneringen, samt för att testa regionala principer utvecklade inom mellanstatligt samarbete för Östersjön. En reell havsplan skulle emellertid behöva avpassas till båda ländernas förvaltning och rättsliga system. Frågor som fiske och sjöfart är till stor del styrta av reglering i europeisk och internationell lagstiftning, men det finns också möjlighet att genom havsplanering påverka styrande policyer.

Ett av syftena med Plan Bothnia var att testa två uppsättningar av havsplaneringsprinciper i ett praktiskt pilotprojekt. Den ena som är generellt tillämplig inom Europa formulerades av EU år 2008 och den andra som är mer detaljerad och relaterar till Östersjön utvecklades av det mellanstatliga havsplaneringssamarbetet för Östersjön inom Helcom/Vasab år 2010.

De exempel på havsplanering som finns i dagsläget har fokuserat den rationella dimensionen av planering. Plan Bothnia inkluderar kulturell och maritim identitet samt människans anknytning till sin maritima omgivning och havets poetiska dimension. Även den visuella presentationen av projektet har utförts utifrån den aspekten.

Planering

Nulägesbeskrivning

Rapporten ger en åskådlig bild av läget i och runt Bottenhavet genom beskrivningar av naturförutsättningar och en historisk och nutida bild av samhälle och befolkning vid Bottenhavet. Befintliga och framtida anspråk som sjöfart, fiske, energi, naturskyddsområden, försvar och forskning, mineralutvinning, turism och friluftsliv, samt kulturarv beskrivs, och visualiseras i en anspråkskartering. Dessutom ges en utförlig beskrivning av planeringssystemen i Finland och Sverige.

Utifrån tillgängligt underlag dras slutsatsen att de viktigaste framtida anspråken på utsjöområdet är vindkraft, sjöfart och fiske. Naturskyddsfrågor blir viktigare när trycket från olika anspråk tilltar. I de flesta delar av Bottenhavet verkar olika typer av användning vara möjliga att samordna. Tydliga konflikter finns i förhållandevis få områden. Vindkraft lyfts fram som en användning som på grund av installationernas stationära karaktär inte kan tillåtas i vissa områden eller behöver hänvisas till alternativa platser i en havsplan. Kunskapsluckor med avseende på naturvärden hindrar detaljerad analys. Det är svårt att finna information om naturlivet i Bottenhavets utsjöområden, vilket påverkar möjligheten att få en tillförlitlig översikt av ekologiskt värdefulla områdets utbredning. Gruvdriften i norra Sverige och Finland förväntas öka, vilket leder till större godsvolymer i Bottenhavet.

Fyra nyckelområden med behov av planering beskrivs i rapporten: Finngrundet (naturskydd, vindkraft, mineralutvinning), Södra kvarken (naturskydd, sjöfart, säkerhet/risk), Norra kvarken (naturskydd, sjöfart, fiske, vindkraft, kulturarv) och området utanför kustzonen vid Rauma-Pori (naturskydd, sjöfart, fiske, vindkraft).

Pilotplan

Pilotplanen syftar till att stimulera diskussionen kring hur en gränsöverskridande havsplan för Bottenhavet kan utformas och vilka frågor den kan omfatta. Plankartan åskådliggör på ett översiktligt sätt resultatet av planeringen enligt utgångspunkterna som beskrivs nedan.

Vision

Planen syftar till att Bottenhavet, som resultat av långsiktigt gränsöverskridande samarbete, ska förbli en unik, naturskön plats där mänskliga aktiviteter kan äga rum utan att havets ekologiska status skadas. Planens syfte är även att bidra till kampen mot global klimatförändring samt att möjliggöra att samhällen i regionen kan blomstra. Det kan förverkligas genom sex

målsättningar som omfattar: bevarande av ekosystemen, sjöfart, förnybar energi, fiske, skyddade områden samt regional utveckling.

Ekosystem

Den övergripande målsättningen är att uppnå en god miljöstatus och att stärka ekosystemtjänsterna.

Sjöfart

Eftersom godsvolymerna förväntas öka, ska möjligheter för ökad sjöfart säkerställas, liksom utveckling av hamnar. Fartyg ska kunna färdas kortast möjliga väg.

Energi

Potentialen för havsbaserad energiproduktion bör nyttjas, dock i beaktande av landskapsbilden och utan att skada ekosystemen. För att bevara naturvärden bör anläggning på utsjöbankar minimeras. Vindkraftverk bör samlas i större vindkraftparker i djupare vatten.

Fiske

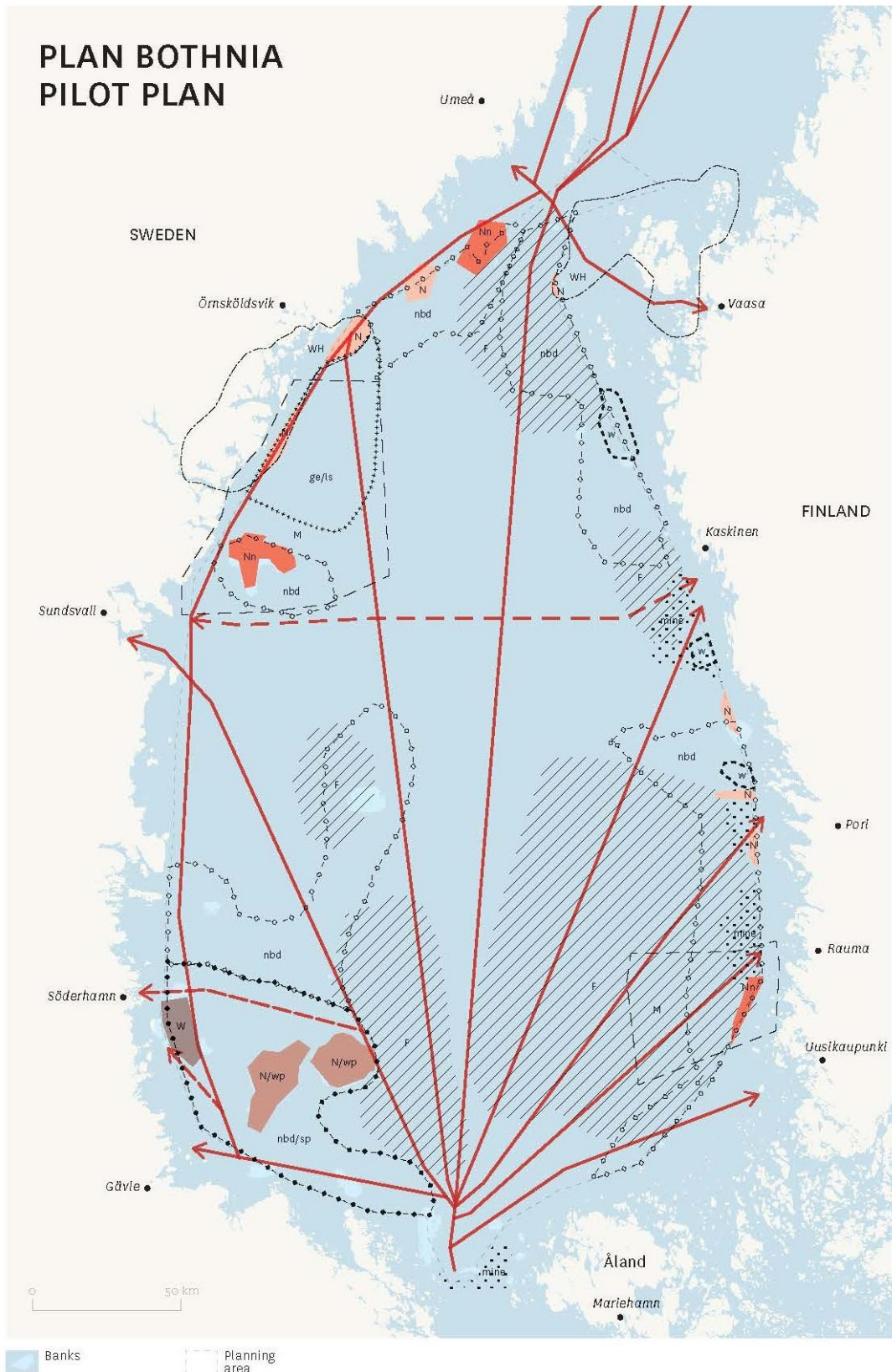
Hållbart kommersiellt fiske bör gynnas. Fiskförvaltningen bör säkerställa livskraftiga fiskpopulationer av kommersiellt värde. Viktiga lek- och uppväxtområden bör skyddas, liksom habitat, och åtgärder för att förhindra negativa effekter på ekosystemen bör vidtas, såsom läckage av näringsämnen och giftiga ämnen från havsbotten.

Naturskydd

Ekologiskt särskilt värdefulla områden i Bottenhavets utsjöområde bör utses till skyddade områden och omfattas av en effektiv förvaltning, så att ett nätverk av naturskyddsområden i havet säkerställs.

Samhälle

Användning och aktiviteter som gynnar utveckling i kustsamhällen bör stödjas, såsom lokalt småskaligt fiske, vattenbruk, turism och friluftsliv.

Plankarta från projektet Plan Bothnia. Se www.planbothnia.org för plankarta med teckenförklaring samt kartor som visar olika intressen.

Reflektioner från projektet

Planeringens funktion som verktyg för att identifiera och lösa akuta konflikter mellan olika anspråk har ofta blivit belyst. Emellertid är planeringens strategiska betydelse för framtida användning av stora havsområden mer avgörande för en långsiktigt hållbar användning av havet. Planeringen är en arena där politiska målsättningar omsätts till riktlinjer.

I Sverige sker den fysiska planeringen företrädesvis på kommunal nivå, medan Finlands fysiska planering ligger på en regional nivå med större behov av lokal flexibilitet. Det visade sig ge en skillnad på vilken strategisk nivå planerarna från Sverige respektive Finland formulerade sig. En av reflektionerna från projektet är att markanvändningsriktlinjer i skriftlig form, enligt den finska modellen, kan vara ett bra sätt att uttrycka reglering ute till havs jämfört med en tonvikt på plankartor.

I rapporten för Plan Bothnia påpekas risken att vissa verksamheter får större betydelse i havsplaneringen på grund av olikvärdig tillgång till kunskapsunderlag. Som exempel lyfts mänskliga aktiviteter som vindbruk, fiske och sjöfart fram, jämfört med ekologiska faktorer som omfattas av brist på kunskapsunderlag. Således krävs det att försiktighetsprincipen tillämpas.

Tidaspekten och Plan Bothnias karaktär av pilotprojekt möjliggjorde inte en riktig miljöbedömning. Ekosystemansatsen har på försök tillämpats som grund för planeringen, utifrån förutsättningarna för projektformen. Genomförande av egentliga samråd med aktörer och allmänhet har inte varit möjligt.

Kommentarer av externa experter

Externa planerare har granskat och kommenterat planeringen inom projektet Plan Bothnia. Nedan beskrivs ett urval av aspekter som har lyfts fram av några av dem, både med avseende på Plan Bothnia och generellt angående havsplanering.

Dr Stephen Jay, University of Liverpool, Storbritannien

En utveckling av planeringsprocessen för Plan Bothnia skulle ha varit en mer genomgripande analys av marina policyfrågor på internationell, EU-, nationell och regional nivå. På det sättet skulle planeringen tydligt kunna relateras till prioriteringar, som formas av samhället och fastställs politiskt. I policyfrågor kräver dock gränsöverskridande sammanhang en känslighet inför potentiella skillnader i nationella prioriteringar.

Omfattningen av planeringsåtgärder har i projektet varit relativt begränsad vilket betyder att gränsöverskridande frågor har utvecklats i mindre grad än förväntat. Komplexa frågor som sjöfart och relaterade risker för havet skulle behöva behandlas i ett reellt och utförligare havsplaneringsprojekt.

Istället för att behandla planeringen som enbart en vetenskaplig och rationell organisering av olika områden och aktiviteter och därmed i slutänden zonering, har en välkommen ambition varit att föra in sociala aspekter och ett poetiskt betraktelsesätt. Olikt rådande havsplaneringspraxis ligger det senare mer i linje med det bredare synsättet för landplanering som inkluderar skapande av

attraktiva platser med tydlig identitet. Plan Bothnia har således tagit betydande steg i riktningen mot en mer kreativ ansats för havsplanering.

I aktuell havsplanering tenderar behovet av fysisk planering att överskuggas av behovet av att förstå havsmiljön ur ett naturvetenskapligt perspektiv. Det medför att politiska målsättningar ägnas otillräcklig uppmärksamhet. Plan Bothnia har försökt möta den bristen genom att lyfta det politiska perspektivet. Det visar en medvetenhet om etablerad praxis för landplanering och pekar på behovet av att relatera havsplanering till ett vidare planeringsperspektiv.

Nicole Schaefer, Sustainable Oceans Solutions, Canada

För att marina näringar ska se fördelarna med havsplanering och stödja den, behöver nyttan kommuniceras och kvantifieras. Ekonomiska effekter inbegriper tydlighet med avseende på det rättsliga ramverket för alla aktörer, överensstämmelse med andra planeringssystem, ökad koordinering mellan olika sektorer och i förvaltningen, förenklade ansöknings- och beslutsprocesser, samt förenklad miljöbedömning av enskilda projekt tack vare den övergripande planen.

Andra länder skulle kunna dra nytta av insikter från PlanBothnia med avseende på den förväntade nyttan av gränsöverskridande planering och varför det är värt att engagera sig i en sådan process. Projektet saknar dock en beskrivning av motiven för att genomföra gränsöverskridande planering, som innebär en än mer komplex process än nationell planering.

Transparens och intressenters delaktighet är centralt i varje havsplaneringsprocess, men projektredovisningen för Plan Bothnia klargör inte samverkansprocessen. Med tanke på att planeringen har genomförts i projektform utan rättslig verkan, vore det idealiskt att testa samt förmedla insikter kring intressentmedverkan för gränsöverskridande havsplanering.

Det är både kostsamt och tidskrävande med en havsplaneringsprocess och efterföljande tillämpning av havsplanen. Planeringen kan endast bli framgångsrik om syfte och förväntat resultat tydligt kommuniceras från början. Oavsett om planeringen drivs av ekologiska eller ekonomiska motiv är det viktigt med tydlig och transparent kommunikation av målsättningarna och att få stöd för dem bland alla medverkande. Resonemanget bakom planeringen behöver förstås av alla aktörer och intressenter och gemensamma värden behöver man identifiera och komma överens om. I början av processen behöver utmaningar och motstående intressen, som planeringen antingen kan bemöta eller balansera, klargöras.

Hav är inte homogena och framgångsrik havsplanering kräver en förvaltning som beaktar havens dynamik i tid och rymd. Heterogenitet förekommer på olika skalnivåer och planeringen bör omfatta alla skalor, från hela havet till specifika habitat.

Med tanke på ekonomi och resurser kan havsplaneringen inledningsvis inriktas mot vissa prioriterade områden, såsom områden med högt nyttjande, stor sårbarhet eller hög riskfaktor. I Plan Bothnia kan man säga att det representeras av speciella intresseområden. Fastställande av prioriterade områden bör baseras på noggrann analys av kumulativa effekter av antal,

förekomst och intensitet av mänskliga aktiviteter. Prioriteringen kan utökas med identifiering av områden som bör planeras i andra och tredje hand osv.

Trots de uppenbara fördelarna med havsplanering har kanadensiska intressenter identifierat följande utmaningar för att tillämpa havsplanering för kanadensiska havsområden:

- Behovet av att tillförsäkra politisk vilja och ledarskap. Havsplanering är en långsiktig och departementsöverskridande ansats som integrerar alla berörda marina sektorer och användare. Administrationens stöd, både med avseende på finansiering och personal, är avgörande för processen.
- Alla marina sektors delaktighet. Vissa aktörer och intressenter är lättare att engagera än andra, men bred delaktighet är nödvändig för att genomföra en bra havsplaneringsprocess.
- Nödvändigheten av att alla aktörer och intressenter känner ägarskap till processen. Intensivt och aktivt deltagande är nödvändigt men kräver en stor investering av tid.
- Tillämpningen av en havsplan. För att inte bli verkningslös behöver havsplaneringen ha ett verkligt mandat att påverka användningen av havet.
- Förtroende mellan olika marina sektorer samt mellan dem och vetenskap och forskning.

Ovanstående utmaningar och de krav som följer av dem kan bidra till diskussionen för att ta resultaten av projektet Plan Bothnia ytterligare ett steg framåt.

Fanny Douvere, PhD

Behovet av att genomföra gränsöverskridande havsplanering verkar uppenbart men att utföra det visar sig vara svårt, i synnerhet där nationer har lite eller ingen erfarenhet av marin förvaltning. Än så länge förblir gränsöverskridande havsplanering ett experiment. Ett problem är bristen på klargörande varför havsplanering behöver göras gränsöverskridande och vilka värden det skulle tillföra båda länderna, samt vad man konkret kan vinna som inte kan uppnås genom planering enbart av ett enskilt land. Alltför ofta formuleras det tillförda värdet så vagt att politiker och beslutsfattare inte kan se nyttan. Konsekvensen blir att projekten stannar i ett initialt, forskningsorienterat stadium.

Planeringen inom projektet Plan Bothnia skulle kunna utvecklas genom en mer inträngande analys av nyttan av samverkan, för varje sektor, samt genom att formulera en väg framåt för ändamålsenligt och gemensamt nyttjande av Bottenhavet.

Fortfarande inriktas havsplanering ofta mot att behålla status quo, baseras på historisk och nutida användning samt saknar information om framtidsutsikter. Men planering syftar till att bygga en bättre framtid, varför information om vad som kan riskera en önskvärd framtid måste utgöra basen för all havsplanering.

BaltSeaPlan

Beskrivning av projektet

Beskrivningen nedan av projektet BaltSeaPlan baseras på ett utkast av rapporten *BaltSeaPlan Findings – Experiences and lessons learned* från december 2012. Den ger en överblick av aktiviteterna inom projektet, metoder, svårigheter och resultat, samt vilket framtida arbete som behövs för att utveckla havsplaneringen. På projektets hemsida finns över trettio rapporter som beskriver olika aktiviteter som har genomförts inom projektet. Framställningen nedan utgör endast ett urval av den mängd aspekter som BaltSeaPlan har omfattat. På hemsidan kommer inom kort den färdiga rapporten för det utkast som den här sammanställningen baseras på att publiceras.

www.baltseaplan.eu

Gränsöverskridande havsplanering mellan Östersjöländer

Projektet *BaltSeaPlan – Introducing Maritime Spatial Planning in the Baltic Sea* genomfördes mellan 2009 och 2012, inom Baltic Sea Region Programme (delfinansierat av European Regional Development Fund). Projektet hade deltagare från EU:s alla Östersjöländer förutom Finland och leddes av tyska Bundesamt für Seeschifffahrt und Hydrographie.

Projektpartners: Tyskland, Polen, Danmark, Sverige (KTH, Naturvårdsverket), Estland, Litauen, Lettland.

Utgångspunkter för projektet

Till skillnad från tidigare projekt som framför allt har utvecklat grunden för havsplanering, var ambitionen att bedriva havsplanering och få så mycket praktisk erfarenhet som möjligt. Det inbegrep datainsamling, analyser av befintliga havsstrategier, utvecklande av havsplanering för åtta pilotområden, samt intressentmedverkan. Syftet med arbetet var att skapa en bas för gemensam förståelse av hur havsplanering kan introduceras och implementeras på ett sammanhållet sätt i Östersjöregionen.

Baserat på erfarenheter från tidigare projekt, bland annat *BaltCoast* (2002 – 2005) och *PlanCoast* (2006 – 2008), utformades aktiviteterna inom BaltSeaPlan för att utgöra stöd till många olika aspekter av havsplanering inom Östersjöregionen. Tidigare projekt skilde mellan kustzonsplanering och havsplanering, medan fokus för BaltSeaPlan var integrerad havsplanering där man försökte utvidga principerna för landplanering och kustzonsplanering till det öppna havet.

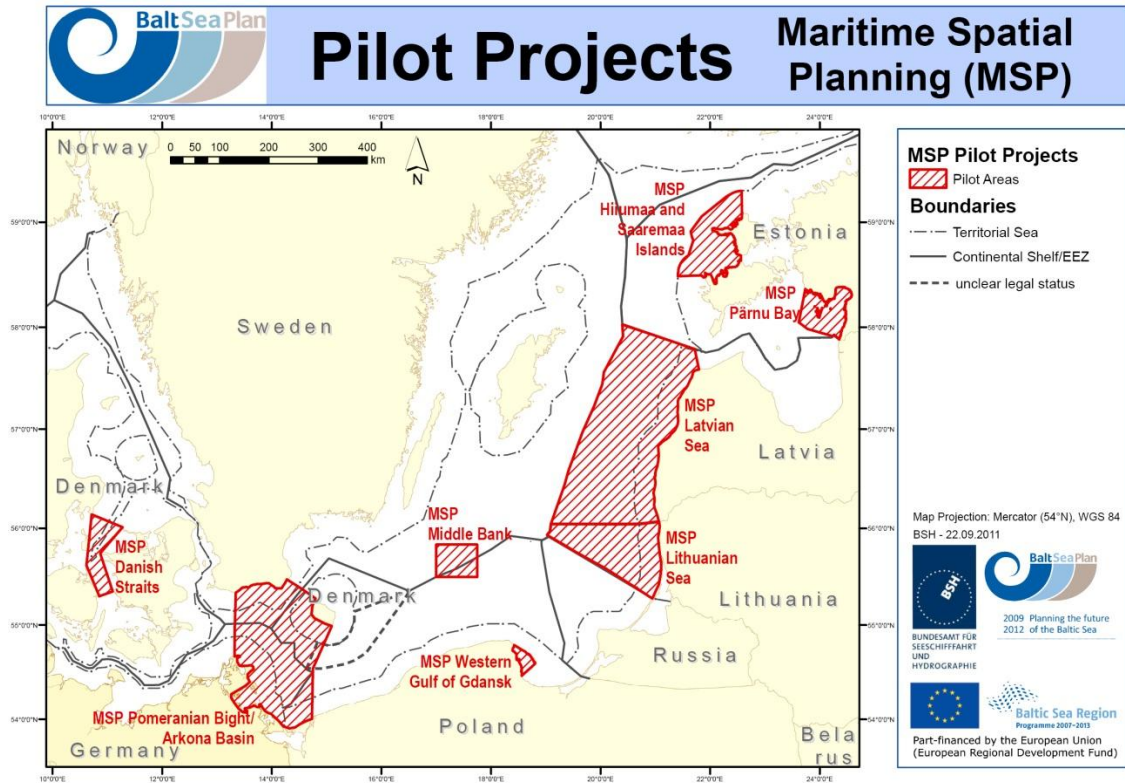

Illustration från projektet BaltSeaPlan och Bundesamt für Seeschifffahrt und Hydrographie, Tyskland (Lead Partner), som visar de åtta pilotområden där havsplaneringsprocesser startades.

Projektet omfattade arbete inom följande fem områden:

1. Förbättra kunskapsunderlaget för havsplanering.
2. Inkludera fysisk planering i nationella maritima strategier.
3. Utveckla en vision för maritim fysisk planering i Östersjön för år 2030.
4. Starta havsplaneringsprocesser i åtta pilotområden (Danish Straights/T-Route, Pomeranian Bight, Western Gulf of Gdansk, Middle Bank, Lithuanian Coast, Western Coast of Latvia, Pärnu Bay, Hiiumaa and Saaremaa Islands).
5. Lobbyverksamhet och kapacitetsuppbyggnad för havsplanering.

Planering

Policyer

I pilotprojekten utgjordes det gränsöverskridande perspektivet framför allt av erfarenhetsutbyte. Andra aktiviteter inom BaltSeaPlan var mer gränsöverskridande till sin karaktär bland annat i det att deltagarna gemensamt utarbetade arbetsmetoder. Till exempel användes samma metodik för analys av strategier, vilket ledde till jämförbarhet mellan länder (se t. ex. delrapporten *National and regional strategies with relevance for Swedish maritime space* som finns på projektets hemsida). Därigenom kunde slutsatser dras angående policybrister i Östersjöregionen och möjliga förbättringar som kan åstadkommas genom havsplanering. De landsspecifika analyserna och en internationell policyanalys sammanställdes i en kartläggning av policyer, trender och strategier som kommer att påverka Östersjön de kommande åren. Rapporten pekade även ut inom vilka policyområden som tydliga målsättningar saknas, vilket utgjorde grunden för *BaltSeaPlan Vision 2030* som därefter utvecklades av alla projektdeltagare.

De deltagande länderna undersökte program för finansiering (strukturfonder) samt horisontella policyer och sektorspolicyer:

- *horisontella policyer* → nationella och regionala utvecklingsstrategier, rumsliga strategier och utvecklingsprogram, ekonomiska policyer och innovationspolicyer, utveckling av infrastruktur.
- *sektorspolicyer* → miljö och ekologi, hamnar och transport, fiske, energi, turism, havets ekonomi, havsrelaterad forskning, kustskydd.

För varje policyområde gjordes bedömningar av intensitet och omfattning av påverkan från angivna målsättningar och prioriteringar, och följande frågor ställdes: i vilken utsträckning kommer implementeringen av målsättningen/prioriteringen påverka användningen av havet (direkt eller indirekt påverkan) och vad är sannolikheten att den realiserar (stark eller svag påverkan)?

Tabeller som tydliggjorde påverkan av olika policyer, *policy impact tables*, möjliggjorde bedömning av huruvida det finns tydligt angivna politiska/styrande prioriteringsområden som kan fungera som drivkrafter för ett havsområde. Om så är fallet kan jämförbarhet mellan uttryckta prioriteringar på olika nivåer undersökas (till exempel från kommunal till transnationell nivå). Jämförbarheten kan även undersökas mellan policyområden (tvärsektoriellt eller mellan horisontella policyer och sektorspolicyer). Om så inte är fallet kan områden som saknar policyer identifieras. Sådana områden kan behöva utvecklas för att förse havsplanering med bättre vägledning, alternativt för att göra det möjligt att genom havsplanering åtgärda bristerna.

Ambitionen med policyundersökningen var dels att förstå vilka möjliga målsättningar för ett lands havsområden som behöver hanteras inom havsplaneringen, dels att utveckla rekommendationer för förbättring av framtida havsrelaterade nationella policyer.

Även om en del olikheter mellan länder kunde noteras med avseende på policyfrågan, fann man överraskande många likheter. Direkta motsättningar

mellan olika sektorspolicyer var svåra att upptäcka på grund av en brist på konkreta mål. Emellertid kunde man se en tydlig antydning till avsaknad av policyer liksom motsättningar mellan policyer på olika nivåer:

1. Många aktiviteter som kräver någon form av offentlig process saknar tillbörlig policytäckning i länderna i Östersjöregionen.
2. Ett flertal policyer relaterar inte tillräckligt till havet.
3. Inom vissa sektorer som fiske, sjöfart och försvar, hanterar policyer havets rumsliga dimension, men de sektorerna har en tradition att hålla värdefull information för sig själva.
4. Man bör undersöka möjliga synergier mellan olika havsrelaterade policyer.
5. Man bör fästa större vikt vid tvärssektoriell styrning och styrning på olika nivåer.
6. I havsrelaterade policyer bör förhållandet mellan land och hav uppmärksammas.
7. Planeringsprocesser bör avpassas för att stärka förhållandet mellan land och hav.

Centrala principer för BaltSeaPlan

För att utveckla sin vision för övergripande (Pan-Baltic) havsplanering för Östersjöregionen, beaktade deltagarna i BaltSeaPlan de tio befintliga principer för havsplanering som har formulerats av EU samt de som har antagits av arbetsgruppen för havsplanering inom Helcom/Vasab. Emellertid formulerade deltagarna ytterligare principer som ska bidra till att Östersjön och dess omgivningar planeras på ett hållbart sätt:

- Ett allomfattande perspektiv (Pan-Baltic Thinking) → Östersjön ska i alla stadier av planering betraktas som ett planeringsrum och ett ekosystem.
- Rumslig effektivitet → havsutrymmet tillhör det allmännyttiga och är något värdefullt som ska nyttjas sparsamt och omsorgsfullt.
- Konnektivitet → planerare ska inte enbart tänka på det egna området, utan på hela Östersjön och förbindelser mellan olika områden och habitat.
- Ett allomfattande angreppssätt (Pan-Baltic Approach) → överenskommelser måste träffas mellan stater med avseende på frågor som sträcker sig över nationsgränser, såsom miljöfrågor; en sammanhållen energipolitik; säker, ren och effektiv sjöfart/transport; samt hållbart fiske. Fördelning av utrymme inom de här områdena måste baseras på en Östersjöövergripande miljöbedömning, samt där det är tillämpligt, en samhällsekonomisk analys.

En annan princip som deltagarna i BaltSeaPlan har anammat för planering är subsidiaritetsprincipen, det vill säga att rumsliga utmaningar bör hanteras av lämplig instans på lägsta möjliga nivå.

Sektorsintressen

Tidigare planeringserfarenhet för havsområden bygger i hög grad på sektorsplanering som sjöfart, fiske, naturresursutvinning m.m. eller utifrån naturvårdsperspektivet. Således finns det lite erfarenhet från tvärsektoriella diskussioner och försök att hitta kompromisser och lösningar som flera intressen vinner på. Varje sektor betraktar sina mål som nationella intressen som övriga ska respektera. Att formulera rumsliga prioriteringar har visat sig vara svårt, liksom att få gehör för betraktelsesättet att Östersjön utgör ett planeringsrum och ett ekosystem.

Underlag

BaltSeaPlan Vision 2030 betonar data och information som en nyckelfaktor för att lyckas med havsplanering. Emellertid hävdas det att den största utmaningen för att skapa en integrerad datainfrastruktur för havet inte längre är bristen på databaser utan deras ogenomträngliga komplexitet. Ett vanligt förekommande hinder för pilotprojekten inom BaltSeaPlan var begränsad tillgång till data. Det visade sig att vissa intressenter monopoliserade information och medvetet begränsade tillgången på data, vilket gav vinklade perspektiv och slutsatser utifrån intressenternas anspråk.

Det råder en oklar koppling mellan tillgänglig information och relevansen för havsplanering. Man vet inte tillräckligt om kumulativa effekter på det marina ekosystemet till följd av mänskliga aktiviteter. För att fungera för planering måste komplex miljöinformation översättas till parametrar som kan användas vid bedömning. Problemet är att det inte alltid är tydligt vilka parametrar som faktiskt behövs eller ens är ändamålsenliga för havsplanering. Ekologisk information måste översättas, via etablerade rutiner, till relevant information för planering. Vad betyder egentligen t. ex. syrebrist i ett visst område för en planerare? En utgångspunkt kan vara att formulera vad som är drivkrafter och hur de påverkar miljön samt koppla detta till möjliga konsekvenser, att utveckla policyer samt att analysera relevansen för havsplanering.

Det noteras i rapporten att ekonomisk analys av planeringsbeslut hittills har blivit försummat som forskningsområde. Det ligger ofta i händerna på intressenterna istället för att analys genomförs av oberoende experter.

Brister i underlag

Brister i underlag har olika orsaker, som vid en första anblick kan vara svåra att urskilja. Planerare måste vara medvetna om vilken typ av brister underlagen har eftersom olika angreppssätt krävs för att planeringsprocessen ska kunna fortsätta. Det förs fram att ett sammanhängande angreppssätt i hela Östersjöregionen behövs för att tackla brister i underlagen. Både kortsiktiga och långsiktiga lösningar presenteras i rapporten för följande typer av brister som har identifierats:

- Det finns för lite information/kunskap.
- Informationen saknar geografisk koppling.
- Det finns kunskap men man får inte tillgång till den.

- Svårigheter med att förutse framtida utveckling (statisk kunskap).
- Kommunikativa svårigheter mellan olika discipliner/grupper.
- Institutionella brister (policyer, mål).

Undersökningar och forskning i havet måste utvecklas och koordineras för att förse havsplaneringen med vetenskapligt underlag som kan stödja beslutsprocesser. BaltSeaPlan förordar ett gemensamt program för forskning och har formulerat rekommendationer för inriktning av ett sådant.

Med tanke på kunskapsbristerna är modellering ett område som behöver studeras och utvecklas. Deltagarna i projektet gjorde en bedömning av vilka typer av modelleringsverktyg som kan vara till nytta inom havsplanering och olika typer av modeller användes i pilotprojekten.

Fiske

I BaltSeaPlan har man försökt integrera alla typer av användning av havet. Så även fiske som man hävdar har uteslutits i de flesta fall av havsplanering hittills, på grund av den speciella juridiska situationen för fiske inom EU. Det råder fortfarande tveksamhet kring huruvida den komplicerade fiskefrågan ska ingå i havsplanering. Emellertid lyfts fiskefrågan upp i *BaltSeaPlan Vision 2030* som en av fyra huvudfrågor som behöver hanteras på en transnationell nivå och i rapporten läggs följande argument fram för att inkludera fisket i den övergripande havsförvaltningen:

- Fiske bör likställas med annan användning av havet.
- De bästa fiskelokalerna bör identifieras för att möta en ökande konkurrens om utrymmet i havet.
- Med tydliga anspråk kan konflikter visualiseras.
- Biologisk mångfald – fisk är en viktig del av näringskedjan i havet.
- Fiske är en viktig faktor i arbetet för att uppnå god ekologisk status.

Fiskereglering

I ett av delprojekten inom BaltSeaPlan har de rättsliga möjligheterna för rumslig reglering av fisket inom den europeiska lagstiftningen undersökts. Huvudfokus var att undersöka huruvida det är möjligt att inskränka, temporärt eller permanent, användningen av viss utrustning eller teknik i särskilda områden. I delrapporten föreslås dels särskilda områden där fiske exkluderas i syfte att bevara biologisk mångfald (genom förvaltningsplaner för naturskyddsområden), dels områden där visst fiske skyddas från konkurrerande fiske. Även möjligheten att peka ut prioriterade områden för fiske föreslås, där fisket skyddas från andra anspråk såsom muddring, mineralutvinning eller vindbruk.

Intressentmedverkan

Att skapa en bra process för intressentmedverkan kan vara nog så svårt på nationell nivå och är än svårare transnationellt. Förutom att man talar olika språk finns det skillnader i planeringstradition, samtidigt som länder kan ha

konkurrerande ekonomiska intressen, t. ex. hamnar, liksom olika tillgång på utrymme och ojämn fördelning av resurser. Inget av pilotprojekten har haft en egentlig intressentmedverkan, vilket däremot är fokus för det efterföljande projektet PartiSEApate.

Inom BaltSeaPlan har verktyget BaltSeaPlan Web utvecklats, en GIS-portal för deltagande processer tillgängliga för olika grupper av användare. Den är ämnad för att fånga in befintlig kunskap genom att identifiera och kartlägga spatiala resurser och konkurrerande användning, att kommunicera på ett lättförståeligt sätt med andra intressenter, samt att förena olika sociala grupper i nya grupperingar. Den bakomliggande idén för så kallade diskussionskartor kommer från samhällsvetenskapen och underlättar diskussioner med geografisk koppling mellan olika intressentgrupper. Diskussionskartorna skapas av användarna själva då de t. ex. markerar olika platser, och de främjar förståelsen för olika perspektiv.

Lakttagelser för den svenska havsplaneringen

Plan Bothnia och BaltSeaPlan redovisar många erfarenheter att dra nytta av. Här diskuteras några av de aspekter som har behandlats inom projektet, relaterat till utgångspunkterna för den svenska havsplaneringen, se sida 5.

Ekosystemansatsen och integrerade konsekvensbedömningar

Den kulturella aspekten

Havs- och vattenmyndigheten, HaV, har utarbetat en rapport som klargör hur ekosystemansatsen ska tillämpas i havsplaneringen, *Tillämpning av ekosystemansatsen i havsplaneringen*. En av principerna som ekosystemansatsen omfattar är att ekosystem ska värderas samhällsekonomiskt, vilket innebär att den ekonomiska innebörden av planförslag ska redovisas utifrån ett ekosystemtjänstperspektiv. Ekosystemtjänster behandlas i rapporten *Konsekvensbedömningar vid framtagande av havsplaner. Samhälls-ekonomiska konsekvensanalyser som en del av en hållbarhetsbedömning i havsplaneringen*. Här beskrivs klassificering av ekosystemtjänster, bland annat utifrån den kategorisering som har gjorts av *Millennium Ecosystem Assessment* med en indelning i stödjande, reglerande, producerande och kulturella ekosystemtjänster. De kulturella ekosystemtjänsterna omfattar rekreation, estetiska värden, vetenskap och utbildning, kulturarv, inspiration och naturarv. Projektet Plan Bothnia redovisar en ansats att omfatta en bred utgångspunkt för planeringen där den kulturella aspekten ingår, vilket synliggörs av det poetiska anslaget.

Nyttjandet av havet har format vårt samhälle och vår identitet. Landplanering handlar bland annat om hur människan relaterar till platser och hur det formar identiteten. Människors association till havet påverkar det personliga intresset för vad som händer med havet och hur vi nyttjar det, och havets och platsens karaktär bör uppmärksammas för att planeringen av havet inte enbart ska bestå av en rationell uppdelning av olika användningsområden. Den kulturella aspekten utgör en stor del av värderingen av havet, kanske framför allt närmare land och mer abstrakt ute till havs. Även om havsplanerna kommer att omfatta det öppna havet och inte kustzonen, måste den kulturella aspekten hanteras i beskrivningen av nuläge och anspråk, bredvid den rationella användningen, samt beaktas i planeringen.

Rumslig effektivitet

Utöver de principer för havsplanering som har utarbetats av EU samt Helcom/Vasab, formulerade projektet BaltSeaPlan ytterligare några principer för att bidra till en hållbar planering. En av principerna handlar om rumslig effektivitet och den fastställer att havsutrymmet tillhör det allmännyttiga och är något värdefullt som ska nyttjas sparsamt och omsorgsfullt.

I den svenska havsplaneringsprocessen behöver kombinerad användning av havsområden utredas, relaterat till försiktighetsprincipen, både ur ett ekologiskt perspektiv och med tanke på framtida anspråk.

Prioriterade områden

Inom projektet Plan Bothnia inriktades planeringen mot fyra nyckelområden där man kunde konstatera behov av planering. I avsnittet med kommentarer av externa experter lyfter Nicole Schaefer (Sustainable Oceans Solutions, Canada) fram vikten av att inledningsvis prioritera havsplanering i vissa områden. Utgångspunkten bör vara högt nyttjande, stor sårbarhet eller hög riskfaktor. Vilka områden som ska prioriteras bör baseras på noggrann analys av kumulativa effekter av antal, förekomst och intensitet av mänskliga aktiviteter.

I den svenska havsplaneringsprocessen bör prioriterade områden identifieras och analyseras i underlags- och programfasen. Program som anger havsplanernas syften och mål är nödvändiga för att fastställa politisk prioritering i den fortsatta planeringsprocessen.

Kommunikation och samverkan

Gränsöverskridande havsplanering

Utgångspunkten för projekten Plan Bothnia och BaltSeaPlan är att undersöka och testa gränsöverskridande havsplanering. Hur samverkan med andra länder ska utformas behöver undersökas i den reella planeringsprocess som nu påbörjas i Sverige. Planeringstradition skiljer sig åt mellan nationer och våra grannländer har kommit olika långt i sin havsplanering. En förståelse för de andra ländernas perspektiv på planeringen krävs, liksom en gemensam utgångspunkt för gränsöverskridande frågor.

Projektet BaltSeaPlan förespråkar ett allomfattande perspektiv och angreppssätt (Pan-Baltic Thinking, Pan-Baltic Approach) där Östersjön i alla stadier av planering bör betraktas som ett planeringsrum och ett ekosystem. Projektet förordar även Östersjöövergripande miljöbedömning och samhällsekonomisk analys. Frågan är hur ett sådant förhållningssätt kan inkluderas i enskilda nationers havsplaneringsprocesser.

Intressentmedverkan

Havsplaneringen är en offentlig process som hanterar samhällets gemensamma resurser. Det finns många anspråk på havet och många intressenter deltar i planeringsprocessen. Samtidigt behöver nyttan med havsplanering tydliggöras och kommuniceras för att vinna brett stöd och legitimitet. Planering handlar om hur framtiden ska formars och processen hanterar komplexa frågor och orsakssamband som behöver kommuniceras väl. Att lyckas involvera en bredd av intressenter så att de känner sig delaktiga, känner ägarskap till processen samt bidrar till bättre havsplanering kräver en stor insats i form av tid och engagemang.

Hur intressenter kan och bör involveras i havsplaneringsprocesser behandlas i en rapport som utarbetades inom BaltSeaPlan, *Stakeholder Involvement in*

MSP. Den bildar en användbar utgångspunkt för vidare analys av intressent-medverkan i den svenska havsplaneringen.

Form

Planeringen av havet ska förmedlas till en bred målgrupp under olika planeringsfaser och slutligen ska havsplanerna presenteras och bilda utgångspunkt för hur havet används. Det ställer höga krav på presentation i texter, illustrationer och kartor. De genomförda havsplaneringsprojekten tjänar som exempel, såsom Plan Bothnias format som underlättar och inbjuder till läsning, samt kartmaterial och illustrationer som stöder och kompletterar textinformationen.

Kvalitetssäkring av process och dokument

Underlag

Olika former av kunskapsunderlag och deras relevans för havsplaneringen diskuteras i rapporterna, liksom hur komplex information ska kunna översättas till underlag som kan hanteras i planeringen. I BaltSeaPlan uppmärksammas olika former av brister i underlagen (t. ex. att det finns för lite information/kunskap, att informationen saknar geografisk koppling, att det är svårt att förutse framtida utveckling), samt behovet av att hantera dem på olika sätt för att kunna gå vidare i processen. Risken finns att olika verksamheter och intressen får olika tyngd i planeringen på grund av ojämnt kunskapsunderlag. I den svenska havsplaneringsprocessen ska en bristanalys genomföras med avseende på underlagen, och en strategi för hur olika former av brister i underlagen ska hanteras behöver utarbetas.

Policyer

Planeringen kan ses som en arena för att omsätta politiska mål till riktlinjer. I projekten betonas politiska målsättningar som grund för havsplaneringen, och behovet av att tydliggöra samhällliga prioriteringar. Inom BaltSeaPlan har policyer mellan sektorer och på olika nivåer studerats samt hur de kan stå i konflikt med varandra. Vikten av policyfrågor åskådliggörs i redovisningen av BaltSeaPlan, vilket ger ett värdefullt bidrag till den svenska havsplaneringsprocessen. De politiska målsättningarna och styrmedlen behöver ägnas tillräcklig uppmärksamhet. En analys av policyfrågor och deras påverkan på planeringen behöver göras tidigt i planeringsprocessen, där drivkrafter för utveckling ingår i beskrivningen av anspråken på havet.

Referenser

Underlag för rapporten

Backer, H; Frias, M (red.): *Planning the Bothnian Sea – key findings of the Plan Bothnia project*. 2012. ISBN 978-952-67207-4-8.

Rådhuset Arkitekter AB: *Lagstiftning till havs; Gällande planeringssystem för kust och hav; Sverige, Norge och Danmark*. Sammanställning december 2011. Rapport från projektet Hav möter land.

Schultz-Zehden, A; Gee, K: *BaltSeaPlan Findings - Experiences and lessons learned*, utkast till rapport december 2012. För fullständig rapport, se www.baltseaplan.eu

Publikationer som det refereras till i rapporten

Millennium Ecosystem Assessment: *Ecosystems and Human Well-being: Synthesis*. 2005. Island Press, Washington, DC.

Morf, A; Swedish Institute for the Marine Environment: *National and regional strategies with relevance for Swedish maritime space*. BaltSeaPlan Report 7. 2012.

Pentz, T; WWF Baltic Sea Office, Germany: *Stakeholder Involvement in MSP*. BaltSeaPlan Report 24. 2012.

Schmidtbauer Crona, J: *Tillämpning av ekosystemansatsen i havsplaneringen*. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2012:14. ISBN 978-91-87025-15-0.

SOU 2010:91: *Planering på djupet - fysisk planering av havet*. ISBN 978-91-38-23491-4.

SOU 2011:56: *Kunskap på djupet – kunskapsunderlag för havsplanering*. ISBN 978-91-38-23607-9.

Söderqvist, T; Hasselström, L; Soutukorva, Å; Enveco Miljöekonomi AB: *Konsekvensbedömningar vid framtagande av havsplaner. Samhälls-ekonomiska konsekvensanalyser som en del av en hållbarhetsbedömning i havsplaneringen*. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:1. ISBN 978-91-87025-25-9.

Länkar

www.baltseaplan.eu

www.maps.helcom.fi

www.planbothnia.org